

SZTÁLIN TANÍTÁSA ÉS A MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNET

(A Magyar Tudományos Akadémia II. osztályán 1951. december 11-én tartott előadás.)

Írta: ECKHART FERENC

egyetemi tanár

A Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának elnöksége felkért arra, hogy a nagygyűlés alkalmából a sztálini államelméletnek a jogtudományban való jelentőségéről tartott előadások keretében tartsak előadást ennek az elméletnek a jogtörténet, illetőleg az állam- és jogtörténet területén megállapítható fontosságáról. Midőn ennek a megtisztelő feladatnak eleget teszek, annak nehézségeit nem csekély mértékben megkönnyítette számomra az, hogy Sztálin születésének 70. évfordulója alkalmából a legjelentősebb szovjet tudósok méltatták irodalmi munkásságának a szellemi élet legkülönbözőbb területeire gyakorolt alapvető jelentőségű iránytmutató hatását, Grekov akadémikus nagy tanulmányban foglalkozott Sztálinnak a történettudomány terén gyümölcsözőtethető tanításaival. Nagyérdekű fejtegetéseiből csak azokat fogom röviden ismertetni, amelyek a magyar állam- és jogtörténet szempontjából is fontosak lehetnek.¹

Sztálin terjedelmes irodalmi munkássága folyamán ismételtelen hangsúlyozta, milyen fontos az, hogy a jelenségeket történeti úton közelítsük meg. »A dialektikus és a történelmi materializmusról« szóló munkájában olvassuk: »Könnyű megérteni, milyen óriási jelentőségű a filozófiai materializmus tételeinek kiterjesztése a társadalmi élet tanulmányozására, a társadalom történetének tanulmányozására, milyen óriási jelentőségű ezeknek a tételeknek alkalmazása a társadalom történetére...« Tüdvalevő, hogy ugyane munka keretében fejt ki Sztálin, hogy »a társadalmi fejlődés története egyúttal maguknak az anyagi javak termelőinek története is, a termelési folyamat fő erejét kitevő dolgozó tömegek története...«²

»A történettudomány — mondja Sztálin — ha valóban tudomány akar lenni, nem vezetheti vissza többé a társadalmi fejlődés történetét a királyoknak és hadvezéreknek, országok 'elfoglalóinak' és 'meghódítóinak' tetteire, hanem elsősorban az anyagi javak termelőinek történetével, a dolgozó tömegek történetével, a népek történetével kell foglalkoznia.«³

¹ B. D. Grekov : Sztálin és a történettudomány. Bp., 1950. Magyar Történelmi Társulat kiadványa.

² Sztálin : A leninizmus kérdései. Szikra, Bp., 1948. 577. l.

³ U. o.

Milyen legyen a történettudomány? A marxista történettudomány legfontosabb jellemvonása »a tárgyilagosság, amely magába zárja a pártosságot az események értékelésében«. »Az objektív igazság kritériumai éppoly kötelezők a történettudományra, mint minden más tudományra.« Sztálin gyakran hangsúlyozta, hogy a történettudománynak nem szabad sem javítani, sem rontani a tényeken (nyi ulucssaty, nyi uchutsaty), mert csak így tükrözheti vissza a társadalmi fejlődés valóságos törvényszerűségeit, nem ferdtítve el és nem hamisítva meg azokat. »A burzsoázia osztályérdekei zavarják a társadalom történetének helyes megismerését, ezért a burzsoa történetírást szubjektivizmus fertőzi meg⁴« — olvassuk a Voproszi Isztorii-ben.⁴

Ha pártosságról beszélünk, jó megemlíteni Pokrovszkij és Marr »nihilista« felfogását, amelyet Sztálin derített fel és zúzott szét. Utóbbi a nyelv-, az előbbi a történettudományok terén kicsinyelte le »a tényleges anyag kutatását, amely minden tudomány alapját képezi«. Pokrovszkij nem értve meg a történeti materializmus lényegét, helytelenül világította meg a történettudomány kapcsolatát a politikával. »A történelem politika, a multa fordítva«, hangoztatta Pokrovszkij. A történelem szerinte nem ismer objektív igazságot, a történettudomány pártossága kizárja objektivitását. Az objektív történetírás a burzsoázia kitalálása. A SZK(b)P Központi Bizottságának 1938. november 14-i határozata a pártpropagandáról, amelyet a sztálini párttörténet megjelenésével kapcsolatban hozott, megállapította, hogy a Pokrovszkij-iskola alapvető hibája, »hogy elferdítve magyarázta a történeti tényeket, a történeti materializmussal ellentétben világította meg azokat a mai idők nézőpontjából, és nem azon feltevések nézőpontjából, melyek között a történeti események lefolytak, s ezzel egyszersmind eltorzította a valóságos történetet«. A Pokrovszkij-iskola a szovjet történettudománynak nem csekély kárt okozott, akárcsak Marr állításai az osztálynyelvről a nyelvészetnek. Csak a SZK(b)P és különösen Sztálin segítségével lehetett leleplezni és leküzdeni ezt az antimarxista, tudományellenes irányzatot.⁵

Még Pokrovszkij idejében több szovjet történészben meggyökeresedett az a nézet, hogy a történeti kutatás aktualitását kronológiája dönti el. Minél közelebb van valamely téma a jelenkor életéhez, annál aktuálisabb és minél távolabb van, annál kevésbé az. Az uralkodó szovjet felfogás szerint ez tévedés. Természetesen nem szabad a történészeknek csak a régi korokkal foglalkozni az újabb kor elhanyagolásával, de másfelől a jelenkor sem részesülhet előnyben a régi korokkal szemben. A történettudománynak az emberiség egész történeti fejlődéséről alapos, tudományos képet kell adnia.⁶

Ha Sztálin a társadalmi jelenségek történeti felfogásának szükségességét hangsúlyozza és ha az állam és jog társadalmi jelenség, amiben bizonyára senki

⁴ 1951. 6. sz. 60. l. — I. Kon cikke.

⁵ U. o. 61. l.

⁶ U. o. 63. l.

sem kételkedik, úgy mindaz, amit a sztálini tanítások alapján a történettudományról elmondottunk, az állam- és jogtörténetre is vonatkozik.

Az állam Lenin meghatározása szerint az uralkodó osztály gépezete a többi osztály elnyomására, nélkülözhetetlen eszköz arra, hogy az elnyomott osztályokat engedelmességre kényszerítsék. Az uralkodó osztály akaratát a jog segítségével törvény alakjában fejezi ki. Az állam- és jogtörténet annak a tanulmányozása, hogyan ment végbe a társadalmakban az osztálytagozódás, hogyan jött létre a társadalmi viszonyoknak megfelelő állami-jogi felépítmény, az osztályuralmat biztosító eszközök intézménye.⁷ A magyar állam- és jogtörténet mindez a magyarországi viszonyokra vonatkoztatva. A legelső követelmény e téren is a tények tisztázása, az objektív igazság megállapítása, mely nélkül következtetéseket levonni helytelen volna.

Annak a követelménynek, hogy a jogtörténetnek a tömegek jogviszonyaival kell foglalkoznia, a régebbi korokra vonatkozólag azért nehéz megfelelni, mert okleveleink tízezrei, amelyhez hasonló gazdag forrásanyagot hasonló társadalmi viszonyok között élő országokban nem találunk — az *uralkodó* osztály jogi életének emlékei. A tömegekre, a jobbágyságra vonatkozó összefüggő írásbeli emlékek egy-két kivételtől eltekintve csak a XVI. századtól kezdve vannak. Meg kell hát elégednünk a középkorra nézve apró adatok mozaikszerű összegyűjtésével, ami persze hosszadalmas és szervezett munkát igényel, éppen a jelzett tömeges forrásanyag miatt. Ezekben az apró adatokban a parasztok csak mint a nemesi osztály igazságszolgáltatási, de még inkább hatalmaskodási ténykedéseinek szénvedő alanyai szerepelnek.

A magyar állam- és jogtörténet periódusokra való osztása ugyanazzal a nehézséggel találkozunk, mint az orosz. A feudális korszak nálunk is, miként Lenin a jobbágyi rendszert Oroszországra vonatkozólag a IX. századtól a XIX. századig állapította meg⁸, a X. századtól a XIX. század közepéig, 1848-ig vehető fel. Abban alig lehet kétség, hogy a feudalizmus osztályellentétei kifejlődésük legmagasabb fokát s így a feudalizmus csúcspontját a XVI. században érték el. A marxi-engelsi öt társadalmi típusnak megfelelően azonban nem tudjuk periodizálni a magyar állam- és jogtörténetet. Grekov utal arra, hogy Sztálin a X. Pártkongresszuson azokkal a népekkel foglalkozva, amelyek nem mentek át kapitalista fejlődésen, a tatárok, baskirok, kirgizek társadalmi szervezetét úgy határozta meg, mint »félleg patriarchális, félig feudális«, »patriarchális-feudális« társadalmi rendet. Ezek a népek az ősközösségi társadalmi rendből a rabszolgatartó társadalmi rend elkerülésével léptek át a feudális társadalmi rendbe.⁹

Sztálin, Kirov és Zsdanov azokban a megjegyzésekben, amelyeket a Szovjetunió történetének tervezetéhez írtak, felismerték, hogy a szlávok s így

⁷ Csernilovszkij: Állam- és jogtörténet. Bpest, 1951. 5. l.

⁸ Grekov: i. m. 16. l.

⁹ U. o.

az oroszok is, bár ismerték a rabszolgaság intézményét, elkerülték a rabszolgatartó társadalmi rendet, vagyis azt a korszakot, amikor a termelőerőt túlnyomó részben a rabszolgák szolgáltatták. Helytelennek tartották azt a felfogást, hogy a feudális társadalom egyszerre jött létre a rabszolgatartó társadalomból. Ebben a helytelenítésben — mint Grekov írja — »kétségtelenül I. V. Sztálinnak a történeti folyamat átmeneti korszakairól szóló tanítása tükröződött.« Sztálin, Kirov és Zsdanov ezt az átmeneti korszakot az ősközösségi társadalmi rendből a feudálisba »prefeudális« korszaknak nevezték el, és meg is mutatták azt az alapvető jellegzetességet, amely ezt a két korszakot — a prefeudalist és a feudalist — egymástól elválasztja s ez az volt, »hogy a prefeudális korszakban a parasztok még nem voltak röghöz kötve«. A Sztálin, Kirov és Zsdanov útmutatása alapján végzett kutatások során a szovjet történészek megállapították, hogy orosz földön a IX. században még nincsenek földhözkött parasztok, a feudális viszonyok már kialakulóban vannak, hogy a X—XI. századra teljesen megérjenek.¹⁰

Azt, hogy ez a kérdés a magyar társadalom s így a jogtörténet szempontjából is mily nagy fontosságú, felesleges külön hangsúlyozni. A magyar társadalom történetében sem ismerhető fel a forrásanyagból olyan korszak, melyben a termelőerőt csak a rabszolgák, vagy főképpen a rabszolgák szolgáltatták volna. Szent István kora óta a termelők nagy többsége a király birtokában volt. Ezek nagyobb részben a megyei gazdasági szervezetben az ispánok fennhatósága alatt főleg mezőgazdasági szolgáltatásokkal terheltén éltek. Részben az udvar szükségleteinek közvetlen ellátására a nádorispán fennhatósága alatt élő udvarnokok voltak, akik foglalkozásuk szerint, amelyeket az udvar különböző irányú szükségleteinek fedezésére üztek, telepeken, kis falvakban voltak letelepítve; foglalkozásuk emlékét egyes helységek nevei: Halászi, Vadászi, Kovácsi, Solymár, Igricze stb. máig is őrzik. E foglalkozások, az úr bizonyos fajta gazdasági szükségleteinek kielégítése a telepek családjában apáról fiúra öröklődött, amit a foglalkozás, a mesterség módjának elsajátítása is megkövetelhetett. Sem az udvarnokok, sem a vármegyei szervezetben élők nem bizonyulnak rabszolgáknak, vagyis olyanoknak, akiknek személyével és termelésük eredményeivel uruk szabadon, kénye-kedve szerint rendelkezhetett.

Hasonló viszonyok voltak az egyházi és világi nagybirtokokon, amelyek munkaereje a király által átengedett, adományozott munkaerőkből állott. Egy-egy kolostor alapításánál, vagy egyéb adománylevélben a király nem egyszer szám és név szerint is felsorolja azokat a szolgálkat, akiket új uruk bizonyos irányú mezőgazdasági vagy ipari szükségleteinek kielégítésére alájuk rendel és akik így eddigi foglalkozásukat üzik tovább, eddigi társadalmi viszonyaik között maradnak, azzal az egy változással, hogy termelésük eredményét, illetőleg annak eddig is beszolgáltatót részét új uruknak juttatják. De ilyen kellett, hogy legyen minden

¹⁰ Grekov : i. m. 16. l.

egyéb, nem a király adományából létesült birtokszervezet is, hiszen áruforgalom hiányában a földesúr a maga gazdaságán belül kellett, hogy gondoskodjék bármennyire primitív, mégis különböző irányú szükségleteinek fedezéséről.

Molnár Erik, aki először foglalkozott ezzel a társadalomtörténeti problémával, rámutatott arra, hogy a szolgáló népréteg gazdaságilag túlnyomórészt önálló volt, földet és termelő eszközöket tartott birtokában, csak jogilag volt önállótlan. Mivel e réteg ura egyirányú szükségletének fedezéséről gondoskodott, ez pedig korlátozott és változatlan volt, önmagától szokásjogilag kialakult a szolgáltatás korlátozottsága, amivel együttjárt a jogi önállóság fokozatos megszerzése is. »Ugyanebben az időben a szabad magyar dolgozók körében is hasonló folyamat játszódott le, csak ellentétes oldalról kiindulva.« Ilyen szabad parasztokról a XI. századi törvényeink még tudnak, s ezek akkor még a termelőerők nem csekély részét szolgáltatathatták. »Széles tömegek gazdaságilag független állapotukból gazdaságilag függő állapotba, többágyi állapotba süllyedtek.«¹¹

Ez az átalakulás Molnár szerint a XIII. században, véleményem szerint csak a XIV. században fejeződik be. Csak ekkor tűnnek el a szolgák (servi) és velük együtt a szabad parasztok s ekkor áll előttünk a kialakult jobbágyosztály s ezzel a hűbéri társadalom. A sztálini fogalom alapján méltán nevezi Molnár Erik a XI—XII. századot prefeudális kornak, mint átmeneti korszaknak az ősközöségből a feudalizmusba.

Szerény véleményem szerint még a XIII. századot is ehhez a korszakhoz csatolhatjuk, mert a nemesi osztály is csak e század folyamán alakul ki az egykori szabadokból, a »királyi szolgákból« és a várjobbágyokból. Egységes jobbágyságról meg éppen nem lehet a XIV. század előtt szó. Megyei közgyűléseken még a XIV. század elején is részt vettek a nemesektől megkülönböztetett¹² szabadok és csak a XIV. században ismerttetett el a szabadköltözési jog a jobbágyok részére, a legfőbb jog, amellyel a régi szolgálóelemek nem rendelkeztek. (Az 1298 : 70. tv., amelyben ez megtörtént, a XIV. századból való.)

Hogy az átmenet a feudális korszakba milyen források között ment végbe, arra nem tudunk választ adni. Egyszerűen azért, mert mint mondtuk, forrásaink nincsenek, vagy igen gyérek, inkább az eredményeket, a megállapodott-társadalmi viszonyokat, mint a társadalmi átalakulás folyamatát ismertetik meg velünk. Az egykori szolgák aligha szerezhették meg békés úton a személyi szabadságot, a szabadköltözés jogát épúgy, mint az egykori szabad parasztok aligha kerültek békés megnyugvás érzéseivel másoktól való függésbe. De amint az aranybulláról csak közvetett forrásból, pápai levélből tudjuk, hogy a királyi szolgák jogainak biztosítása »roppant sokaság« nyomása alatt jött létre, úgy a szabadköltözési jog elismerését is bizonyára társadalmi mozgalmak előzhették meg.

¹¹ Molnár Erik : A magyar társadalom története az őskortól az Árpádokig. II. kiad. Bp., 1949. 190. l.

¹² Holub József : Zalamegye története a középkorban. I. köt. Pécs, 1929. 175. l.

»A forradalom szerepének kérdésénél Sztálin abból a marxista tételből indult ki — mondja Grekov —, hogy a történeti folyamat ugrásszerűen halad, hogy azokban a pillanatokban, amikor a társadalmi viszonyok nem felelnek meg többé a termelőerők állapotának, a forradalom elkerülhetetlen.«¹³

Sztálin áttekintve az egész történelmet, »három hatalmas forradalomra mutatott rá, amely elválasztotta egymástól a világtörténelem három hatalmas korszakát: a rabszolgák forradalmára, amely megsemmisítette a rabszolgatartó társadalmi rendet, a jobbágy-parasztok forradalmára, amely felszámolta a feudalizmust és a proletariátus forradalmára, amely felszámolta a kapitalizmust.«¹⁴ A jobbágy-parasztok felkeléséről szólva Sztálin hibáztatta, hogy a történettudomány általában a feudalizmus virágzási korszakának parasztmozgalmait tanulmányozta, s ebből arra a következtetésre jutott, »hogy a parasztmozgalmak általában mindig eredménytelenek voltak«. Szerinte a XIX. század parasztforgásai tették lehetetlenné Oroszországban a jobbágyság fennmaradását.¹⁵

A magyar állam- és jogtörténet szemszögéből nézve ezt a problémát, megállapíthatjuk, hogy nálunk is a XV—XVI. századi nagy felkelések foglalkoztatták kutatóinkat s nem azok a szépszámú XVIII—XIX. századi jobbágymozgalmak, amelyeket pedig Bécsben a kormányshékeknek állandóan figyelemmel kísértek. Sem a Hóra—Kloska-felkelés, sem a következményeiben fontossá vált 1831. évi kolera-felkelés történetére vonatkozó adatok összegyűjtése még nem történt meg eddig, nem is szólva azokról a kisebb forrongásokról, a jobbágyosztály elégedetlenségének újból és újból megismétlődő jeleiről, amelyek ismeretében meg fogják állapítani, hogy a jobbágyság intézményeinek fenntartása 1848-ra lehetetlenné vált.

*

* *

Államtörténetünk fontos, talán legfontosabb problémája a nemzet és a nemzetiségek kérdése. Köztudomású, hogy Sztálin mily sokat foglalkozott e kérdéssel. Nem beszélünk itt Sztálinnak nemzetiségi politikájáról és arról, hogy mit köszönhetnek ennek a Szovjetunió népei, hanem csak az elméleti kérdéstről, amely nekünk is útmutatást adhat. A nemzet fogalmának meghatározását is történeti úton oldotta meg Sztálin: »... a nemzet az emberek történelmileg kialakult állandó közössége, amely négy fő ismertetőjel közössége alapján keletkezett, mégpedig: a nyelv közössége, a terület közössége, a gazdasági élet közössége és a nemzeti kultúra jellegzetes sajátosságai közösségében megnyilvánuló lelki alkat közössége alapján.«¹⁶ A mai nemzetek történelmi fejlődés eredményei és amint eddig is a változások

¹³ Grekov: i. m. 14. l.

¹⁴ U. o.

¹⁵ U. o.

¹⁶ »A nemzeti kérdés és a leninizmus.« Társadalmi Szemle, 1949. 744. l. Idézi: Grekov i. m. 17. l.

hosszú során mentek keresztül, úgy most sem maradnak állandóak, hanem mint minden, további változásoknak vannak alávetve, tovább is fejlődnek. A nemzet elemei a kapitalizmus előtti időszakban csak kezdeti állapotban voltak meg, mint a nemzet kialakulásához vezető lehetőség. »A potencia csak a felfelé ívelő kapitalizmus időszakában változott át valósággá, amikor már volt nemzeti piac, amikor már voltak gazdasági és kulturális központok.« »A nemzet nem egyszerűen történelmi kategória, hanem egy meghatározott korszaknak, a felfelé haladó kapitalizmus korszakának történelmi kategóriája. A hűbériség felszámolásának és a kapitalizmus fejlődésének folyamata egyúttal az a folyamat is, amelyben az emberek nemzetté egyesülnek.«¹⁷

A magyar állam történetében is kétségtelenül a kapitalizmus jelentkezésével kapcsolatban lép fel először a nemzeti kérdés, hogy azután a kapitalizmus kialakulásával 1867 után, éppoly gyorsan uralkodó kérdéssé váljék, amely gyorsan gazdasági téren a kapitalizmus kialakult.

Sztálin az osztálykülönbségek alapján magyarázza a nemzeti problémát. Más a nemesi nemzeti kérdés, »a feudális-monarchikus nacionalizmus«, más a burzsoázia és más a proletariátus nemzeti kérdése. A nemzeti kérdés különböző időkben más és más érdekek szolgálatában vetődik fel, »különböző árnyalatokat vesz fel aszerint, hogy *milyen* osztály veti fel és *mikor*«. ¹⁸

A kérdés ilyen irányú tárgyalása a magyar állam- és jogtörténetben kétségtelenül nagy haszonnal járhat és nagy mértékben hozzájárulhat nemzeti kérdésünk és nemzetiségi politikánk megértéséhez és értékeléséhez. Más az 1848 előtti magyar nemességnek az idegen jobbagyot kizsákmányoló nemzetiségi politikája és más a magyar kapitalizmus korszakáé, amikor a nemzeti burzsoázia féltékenyen őrködvé a maga érdekein, nem enged érvényre jutni, sőt kialakulni sem idegen burzsoáziát, nehogy át kelljen engednie a »nemzeti piacot«. Piacon itt a gazdasági és politikai érvényesülés minden lehetőségét értve, ami anyagi előnyökkel jár.

Arról, hogy Magyarországon miért és hogyan jött létre sok nemzetiséggel bíró központosított állam, maga Sztálin nyilatkozott. Szerinte »csak egységes, központosított állammá alakult ország számíthat komoly kulturális és gazdasági fejlődésre, függetlensége megszilárdításának lehetőségére.«¹⁹

»A hűbériség felszámolásának és a kapitalizmus fejlődésének folyamata egyúttal az a folyamat is, amelyben az emberek nemzetté egyesülnek.« Így történt ez Nyugat-Európában, ahol úgy mint Franciaországban és Angliában e két folyamat egyidejűleg ment végbe. »Ezzel szemben Európa keleti részén a nemzetek kialakulásának és a feudális széttagoltság felszámolásának folyamata időben nem esett egybe a központosított államok keletkezésének folyamatával. Magyarországra, Ausztriára, Oroszországra gondolok« — írja Sztálin. »Ezek-

¹⁷ Sztálin Művei. 2. köt. 328. l.

¹⁸ U. o. I. köt. 33. l.

¹⁹ A Szovjetunió a szocializmus országa. Szikra. 1949. 121. l.

ben az országokban még nem volt kapitalista fejlődés, talán csak születőben volt, de a törökjáráás, mongoljáráás és más keleti népek betörései miatt a védelem érdekei elodázhatatlanul megkövetelték a központosított államok kialakulását, amelyek meg tudják állni helyüket az invázió nyomásával szemben.«²⁰ Ezzel azonban Sztálin korántsem veszi tagadásba, hogy ez a gazdasági fejlődés következtében is ment végbe. »Nálam csak arról van szó — írja —, hogy Kelet-Európában a központi államok kialakulásának folyamata, tekintettel a védelem szükségére, gyorsabban folyt le, mint az emberek nemzetekké való összekovácsolása, aminek következtében itt a feudalizmus felszámolása előtt sok nemzetiségből álló államok keletkeztek.«²¹

Sztálin e megjegyzéseinek alapgondolata az, hogy a honvédelem kérdései nagy befolyással vannak az államfejlődésre; a védekezés fenyegető támadással szemben az államszervezet, az alkotmány megváltozásával járhat. A szent-istváni államalapítás mögött a nyugatról fenyegető hódítási törekvések elhárítására irányuló szándék áll. IV. Bélát, aki az apja uralma alatt szétesett patrimoniális királyságot nagy eréllyel helyreállította, a tatárjáráás, illetőleg annak megismétlődésétől való félelem kényszerítette hatalmának feudális váruradalmak birtokosaival való megosztására. A török támadásai viszont országgyűlések gyakoribb összehívására készítették Zsigmondot és utódait és ezzel a rendi alkotmány kifejlesztésére. Mindezek mintha ellentmondának Sztálin fenti megjegyzéseinek. De ez nem áll. Az első esetben a mongolok támadásai nem következtek be s így nem igazolódott be IV. Béla politikája, amelynek társadalmi következményeit s ezeknek az alkotmányra gyakorolt hatását nem láthatta előre. Zsigmond és utódai idejében a kifejlődött rendi alkotmányviszonyok nem voltak alkalmasak a török támadások visszaverésére. Az ország déli előbástyái egymás után elvesztek. Mátyás zsenije hozta létre először a központosított magyar államot. Ez azonban nem maradhatott fenn halála után, mert feudális bázisra volt építve és új arisztokráciája éppúgy hűtlen lett Mátyás alkotásaihoz, mint ahogy az Anjouk feudális arisztokráciája Nagy Lajos halála után szétbomlásra vezetett.

Mátyás rövid életű központosított magyar államának bukása után a XVI—XVII. század folyamán valóban a török veszedelem nyomása következtében jött létre a bürokratikus kormányzások útján központosított állam a rendi viszonyok, a feudali mus megszüntetése nélkül, ámde bécsi központtal, nem magyar, hanem osztrák, illetőleg habsburgi monarchia formájában. Létrejött a török elleni védekezésnek tulajdonítható az osztrák gazdasági fejlődést is megelőzve, utat nyitva azonban a Magyarországot gyarmatként kezelő gazdasági politikájával az osztrák burzsoázia kialakulásának. Ebben a monarchiában, mely az 1848—1849 évi időszaktól eltekintve a »kiegyezésig« fennállott, a magyar

²⁰ Sztálin Művei. 5. köt. 35—36. l.

²¹ Sztálin Művei 9. köt. 176. l. (Oroszul.)

éppoly nemzetiség volt és Bécsben mindig ilyennek is tekintetett, mint a többi. Tulajdonképpen csak 1867 után alakult ki a magyar burzsoázia kifejlődésével a központosított magyar állam, melyben a gazdaságilag még meg nem erősödött népek a gazdasági, politikai fejlettséggel rendelkező magyar nemzet nyűgneke érzett befolyása alá kerültek.

Végül az állam- és jogtörténet szempontjából is megszívlelendő Sztálinnak az a tanítása, hogy a tudományban nincsenek még nem bírálható tekintélyek. Ő maga is több ízben kiigazította Engelsnek a konkrét történelemre vonatkozó néhány megállapítását és a hadtörténelemmel kapcsolatban általános és minden történeti tudományban helytálló megjegyzést tett 1947-ben: »Nem lehet előrehaladni és a tudományt előrevinni anélkül, hogy bizonyos tekintélyek elavult tételeit és megjegyzéseit ne vessük alá kritikai vizsgálatnak. Ez vonatkozik nemcsak a hadászat tekintélyeire, hanem a marxi mus klaszikusaira is.« (Bolsevik, 1947. 3. sz., 7. l. Sztálin válasza Razinnak. Idézi Grekov i. m. 12.) Majd a »Marxizmus és nyelvtudomány« című tanulmányában írja: »Mindenki tudja azt, hogy semmiféle tudomány sem fejlődhet és érhet el sikereket a vélemények harca, a kritika szabadsága nélkül.« Ezt a bölcs mondást jelszóként vésheti a magyar jogtörténeti tudománnyal foglalkozó is eszébe.

*

HOZZÁSZÓLTAK A JOGI ELŐADÁSOKHOZ :

Baumgarten Artur egyetemi tanár, a Német Demokratikus Köztársaság küldöttségének vezetője,

Csizmadia Andor egyetemi docens,

Hajdú Gyula egyetemi tanár,

Székely György, a Történettudományi Intézet tudományos munkatársa,

Vass Tibor egyetemi tanár,

Világhy Miklós egyetemi tanár.